

ÜHISKONNAÕPETUSE AINEKAVA

1. Õppe- ja kasvatus eesmärgid

Põhikooli ühiskonnaõpetusega taotletakse, et õpilane:

Põhikooli ühiskonnaõpetusega taotletakse, et põhikooli lõpuks õpilane:

- 1) tunneb huvi ühiskonna probleemide vastu, oskab neid märgata ja uurida ning oma seisukohti ja valikuid põhjendada;
- 2) oskab tulla toime tänapäeva ühiskonnas, lähtudes üldinimlikest väärtustest;
- 3) teab, kuidas osaleda poliitika kujundamises ja elluviimises nii kohalikul kui ka Eesti riigi tasandil;
- 4) väärtustab inimõigusi ja demokraatia põhimõtteid: seaduslikkust, vabaduse ja vastutuse seost;
- 5) arvestab teisi, väärtustab mitmekesisust, osalemist ühiskonna arengus ja sidususes, seisab vastu kesksete normide rikkumisele ning on seaduskuulekas;
- 6) määratleb ennast ühiskonna liikmena, Eesti, Euroopa ja maailmakodanikuna.
- 7) algatab ning toetab koostööd ühiste eesmärkide seadmisel ja elluviimisel;
- 8) kasutab ühiskonnaõpetuses omandatud teadmisi, oskusi ja hoiakuid oma edasiste õpingute ja teadlike karjääriotsuste kavandamisel ning langetamisel, koostab esmase karjääriplaani.

Õppe- ja kasvatusesmärgid II kooliastmes

6. klassi lõpetaja:

- teab ja väärtustab demokraatia põhimõtteid;
- mõistab, kuidas demokraatia põhimõtted saavad toimida koolis, märkab probleeme koolis, toetab oma käitumise ja osalemisega koolidemokraatiat;
- märkab ning arvestab erinevaid huve ja võimalusi ning on valmis koostööks ja kokkulepeteks, oskab otsida ja pakkuda abi probleemide lahendamisel;
- teab Eesti riigi valitsemise põhilisi institutsioone, kirjeldab nende ülesandeid (kohalik omavalitsus, Riigikogu, Vabariigi Valitsus, Vabariigi President, kohus) ning nimetab erinevaid riigijuhtimisega seotud ameteid/elukutseid;
- teab, mis on põhiseadus ja teised seadused, miks tuleb seadusi täita; teab, mis on lapse õigused ja vastutus;
- selgitab näidetega, mis on kodanikuühendus, kodanikualgatus ja vabatahtlik töö;
- põhjendab vabatahtliku töö vajalikkust ning pakub abi abivajajaile;
- tunneb ära ebaõigluse ja oskab sellele vastu seista;

- mõistab inimeste iseärasusi ning teab, et inimesed erinevad rahvuse, soo, vaimse ja füüsilise suutlikkuse ning vaadete ja usutunnistuste poolest;
- on salliv erinevuste suhtes ja valmis koostööks;
- toob näiteid ühiskonna toimimiseks ja arenguks vajalikest elukutsetest ja ettevõtetest ning väärtustab töötamist kui peamist elatusallikat, tunneb oma õigusi ja vastutust omanikuna ja tarbijana ning mõistab, miks erinevais ameteis töötamisel eeldatakse erinevaid teadmisi, oskusi ja isiksuseomadusi;
- oskab leida teavet oma eesmärkide ja huvide tarbeks ning seda kriitiliselt hinnata;
- esitab oma teadmisi ja seisukohti selgelt ja veenvalt ning suudab neid põhjendada;
- loob, kasutab ja jagab infot ning väärtustab enda ja teiste autorite tööd;
- teab, et tal on õigus saada abi, ning oskab leida abi ettetulevates elusituatsioonides.

Õppe- ja kasvatuseesmärgid III kooliastmes

9. klassi lõpetaja:

- teab demokraatia toimimise põhimõtteid ning toob näiteid nende rakendamise kohta;
- toimib demokraatia põhimõtteid arvestades;
- on orienteeritud enesearendamisele;
- määratleb ja tunnetab end oma kogukonna ja Eesti ühiskonna liikmena, vastutustundliku kodanikuna Eesti Vabariigis, Euroopa Liidus ning maailmas;
- teab ja järgib inimõigusi, märkab nende rikkumist ning kaitseb inimõigusi, tunnustab erinevaid inimrühmi võrdselt väärtuslikuna ja käitub sallivalt;
- tunneb Eesti riigi põhiseadust ja ülesehitust ning halduskorraldust;
- oskab suhelda riigi- ja omavalitsusasutustega;
- oskab leida ja kasutada vajalikku õigusakti;
- järgib seadusi; kasutab kodanikuühiskonna tegutsemisvõimalusi;
- selgitab näidete kaudu vabaühenduste toimimise põhimõtteid ja eesmärke;
- tunneb Euroopa Liidu ülesehitust ja väärtusi ning nimetab liikmesriike;
- nimetab teisi rahvusvahelisi organisatsioone ja selgitab nende tegevuse eesmärke;
- selgitab üksikisiku, ettevõtja ja riigi rolli majanduses;
- teab, mis on avalik ja erasektor;
- teab maksustamise eesmärke ning üksikisiku õigusi ja kohustusi seoses maksudega;

- kaalub oma võimalusi tulevase töötajana ja ettevõtjana ning kavandab edasist haridusteed lähtuvalt oma võimetest, huvidest, teadmistest, oskustest ja hoiakutest ning valikuid väliselt mõjutavatest teguritest;
- hindab ressursside piisavust ning tarbib säästlikult;
- tunneb oma õigusi ja vastutust tarbijana;
- oskab leida vajalikku teavet ja vahendeid;
- kasutab lihtsamaid uurimismeetodeid, arvestab autoriõiguste kaitset;
- teab, mis on üleilmastumine, ja toob näiteid üleilmastumise mõjude kohta majandusele, kultuurile, keskkonnale jne;
- teab riigi juhtimis- ja haldusstruktuuride ameteid/elukutseid ning nende töö sisu ja arutleb selle üle, mis on olulised eeldused selle töö tegemiseks;
- valdab ülevaadet riigiteenistujaks kujunemise ja õppimise võimalustest.

2. Õppeaine kirjeldus

Ühiskonnaõpetusel on oluline koht õpilaste sotsiaalse kompetentsuse kujunemises.

Ühiskonnaõpetus aitab õpilasel kujuneda ettevõtlikuks, ennast teostavaks, kaasinimesi arvestavaks, sotsiaalselt pädevaks ja toimetulevaks ühiskonnaliikmeks. Ühiskonnaõpetuse tunnis omandatud teadmised, oskused ja hoiakud seostuvad tihedalt teistes õppeainetes (ajaloos, geograafias, inimeseõpetuses jt) õpituga, olles aluseks elukestvatele õppele.

Esimeses kooliastmes on ühiskonnaõpetuse teemad lõimitud inimeseõpetuse ainekavva. Teises ja kolmandas kooliastmes õpitakse ühiskonnaõpetust eraldi aiena. Põhikooli ühiskonnaõpetus käsitleb kõige üldisemal kujul ühiskonna toimimist, kodaniku seoseid ühiskonna põhivaldkondadega (majandus, poliitika, õigus), ent ka suhteid teiste sotsiaalsete rühmadega. Kodanikuna mõistetakse demokraatliku ühiskonna liiget, kes suhtleb ühiskonna institutsioonidega vastavalt oma huvidele ja võimalustele.

Teises kooliastmes tutvub õpilane oma lähiümbruse sotsiaalsete suhete süsteemiga, keskendudes sotsiaalselt erinevate isiksuste ja rühmade kooseksisteerimisele. Käsitelu keskmes on inimesed meie ümber, kool ning õpilase kodukoht.

Kolmandas kooliastmes lisanduvad Eesti riigi funktsioneerimisega seotud institutsioonid. Riigi valitsemisega tutvudes käsitletakse põhiseaduslikke institutsioone, nagu Riigikogu, valitsus, president, kohus, kohalik omavalitsus, riigikontroll, õiguskantsler.

Kuna osale õpilastest võib haridustee lõppeda põhikooliga, on enam pööratud tähelepanu poliitika avaldumisele igapäevaelus ning kodaniku rollile poliitikatulemite teadliku tarbijana (nt sotsiaalkaitse süsteemi kasutamine, valla/linna elukorralduses kaasarääkimine, e-teenuste tarbimine jne).

Majanduse käsitlemine kolmandas kooliastmes keskendub isiklikule majandamisele (ettevõtlikkus, kutsevalik, tulu tööst, eelarve, tarbimine ja toimetulek), ettevõtlusele (ettevõtte, ressursid, tootlikkus, kasum, konkurents), riigi majanduse reguleerimisele (majanduspoliitika, maksud, maksutulude kasutamine riigi arenguks; õigusrikkumisest tulenev kahju riigi majandusele) ja turumajanduse sotsiaalsetele mõjudele (tarbimisühiskond, tööturu tasakaal, varanduslik kihistumine). Ainete käsitletakse võimalikult igapäevaeluga seostatult.

Ühiskonnaõpetuse eesmärk on praktiliste ülesannete, probleemide analüüsimise ja ainealaste põhimõistete omandamise kaudu saada tervikpilt ühiskonna toimimisest. Olulisel kohal on igapäevaeluga seonduvate probleemide lahendamine ning asjatundlike otsuste tegemise oskuste omandamine, mis aitab kaasa õpilase toimetulekule ühiskonnas. Nii kujuneb õpilasel tervikpilt ühiskonnast, kus teadvustatakse inimtegevuse ja looduse vastastikust mõju ning väärtustatakse jätkusuutlikku eluviisi.

Aine käsitlemisel on oluline koht uurimuslikel õpivõtetel, mille toel omandavad õpilased probleemide seadmise, hüpoteeside sõnastamise, töö plaanimise ja korraldamise, kriitilise mõtlemise ning tulemuste tõlgendamise ja esitamise oskused, esitades materjale nii suuliselt kui ka kirjalikult ning kasutades näitlikustamiseks mitmesuguseid visuaalseid vorme ja asjakohasel juhul elusituatsioone (nt demokraatia rakendamine koolis, kodanikualgatus ja vabatahtlik tegevus kodukohas).

Aktiivse kodaniku kontseptsioon käsitleb kodanike kaasatust laiemalt, mitte ainult kui hääletamist valimistel. See avardab ka ühiskonnaõpetuse rakendussuuna võimalusi noorte jaoks, kes pole veel hääleõiguslikud (nt koolielu korraldamises, tarbijahariduses, kodanikualgatuses). Kogu õppes kasutatakse nüüdisaja tehnoloogilisi vahendeid, sh IKT võimalusi, arvestades kasutatava tarkvara legaalsust, interneti ja IT turvariske ning küberkuritegevust (riigiportaali, e-teenused, omavalitsus- ja riigiasutuste kodulehed, teabepäring, õigusaktid internetis).

3. Õppesis

6.KLASS

Teema ja tunnihaht	Õppesisu/õppetegevused	Õpitulemused	Märkused
Sotsiaalsed suhted. 5 tundi			
Inimesed meie ümber, kogukonnad. Euroopa riigid ja rahvad. Sallivus. 5 tundi	Õppesisu: Eestis ja õpilase kodukohas elavad rahvarühmad (sotsiaalsed, rahvuslikud, religioossed jm). Sooline võrdõiguslikkus. Pere ja suguvõsa. Naabruskond maal ja linnas. Sõpruskond. Koolipere. Euroopa riigid, Eesti naaberriigid. Põhimõisted: rahvus, riik, võrdõiguslikkus, sallivus.	Õpilane: <ul style="list-style-type: none"> • nimetab Eestis ja kodukohas elavaid rahvarühmi ning kirjeldab nende eluolu ja kultuur-itradiitsioone; • nimetab Eestis esindatud peamisi usundeid ja kirjeldab nende kombeid; • suhtub sallivalt erinevustesse; • teab ja hoiab kogukonna traditsioone; • teab, mis on isikutunnistus ja reisidokumendid (pass, isikutunnistus). 	http://www.nationalities.ee http://www.ekn.ee http://www.maailmakool.ee http://www.ngo.ee http://www.e-koolikott.ee http://www.opik.ee http://www.eesti.ee http://www.minuraha.ee http://www.stat.ee

<p>Vabatahtlik tegevus: kodanikuühendused ja -algatus. Koostöö.</p> <p>4 tundi</p>	<p>Õppesisu: Kodukohas tegutsevate seltside, klubide ja ühenduste tegevus. Noorteorganisatsioonid. Eakohased kodanikualgatused võimalused. Koostöö ja ühistegevus, kommunikatsioonivõimalused.</p> <p>Põhimõisted: kodanikuühendus, kodanikualgatus, vabatahtlik tegevus.</p>	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • nimetab kodukohas tegutsevaid seltsi, klubisid ja ühendusi ning kirjeldab nende tegevust; • nimetab kodukohas ja koolis tegutsevaid noorteorganisatsioone ning kirjeldab nende tegevust; • toob näiteid vabatahtliku töö kasulikkuse kohta. 	<p>http://www.tarbijakaitse.ee</p> <p>http://www.kuut.ee</p> <p>www.amor.ee</p> <p>www.lapsemure.ee</p> <p>www.tugikeskus.ee</p> <p>www.lasteabi.ee</p>
<p>Demokraatia põhimõtted ja selle toimimine.</p> <p>7 tundi</p>	<p>Õppesisu: Rahva osalemine ühiskonna valitsemises. Võimude lahusus. Riigikogu, Vabariigi Valitsus, Vabariigi President, kohus. Kohalik omavalitsus. Seaduse ülimuslikkus, seadus kui regulatsioon. Peamised inimõigused (õigus elada, õigus vabadusele ja inimväärikusele jne).</p> <p>Põhimõisted: inimõigus, seadus, demokraatia.</p>	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • iseloomustab ja väärtustab demokraatia põhimõtteid (arvamuste mitmekesisus ja sõnavabadus, osalus aruteludes ja otsustamises, õigus valida ja saada valitud); • nimetab ja austab inimõigusi; • teab, et Eesti on demokraatlik vabariik, nimetab Vabariigi Valitsuse, Riigikogu ja Vabariigi Presidendi peamisi ülesandeid; • teab, mis on kohalik omavalitsus, toob näiteid oma valla/linna omavalitsuse tegevuse kohta; • teab, et kõik on võrdsed seaduse ees ja peavad seadusi täitma. 	

<p>Koolidemokraatia. Lapse õigused ja võimalused osaleda poliitikas.</p> <p>7 tundi</p>	<p>Õppesisu: Õpilasomavalitsus, õpilaste osalemine koolielu korraldamises ja õpilasesinduses. Kooli sisekord (kodukord). Lapse õigused (õigus haridusele, õigus vanemlikule hoolitsusele jne). Õiguste, kohustuste ja vastutuse tasakaal.</p> <p>Põhimõisted: lapse õigused.</p>	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • kirjeldab demokraatia põhimõtete toimimist koolis; • toetab oma suhtumise ja tegutsemisega koolidemokraatiat; • tunneb ÜRO lapse õiguste konventsiooni põhimõtteid, nimetab lapse õigusi, tunneb õiguste. • 	
<p>Töö ja tarbimine.</p> <p>7 tundi</p>	<p>Õppesisu: Aja ja kulutuste planeerimine ning raha kasutamine, laenamine ja säästmine. Elukutsed – teadmised ja oskused. Elukestev õpe. Elukutsed ja ettevõtted kodukohas. Teadlik, säästev tarbimine. Töökultuur ja tööeetika.</p> <p>Põhimõisted: vajadust ja võimalust.</p>	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • teeb vahet vajadustel, soovidel ja võimalustel; • teab, kuidas raha teenitakse ja millest koosneb pere eelarve; • oskab kulutusi tähtsuse järjekorda seada, koostada eelarvet oma taskuraha piires ning oma aega planeerida; • teab internetipanga ja pangakaardi (PIN-koodi) turvalise kasutamise reegleid; • iseloomustab, milliseid isiksuse omadusi, teadmisi ja oskusi eeldavad erinevad elukutsed; • selgitab erinevate elukutsete vajalikkust ühiskonnale; • oskab tarbijana märgata ja mõista tooteinfot ja tunneb tarbija õigusi. 	

<p>Meedia ja teave.</p> <p>5 tundi</p>	<p>Õppesisu: Raamatukogu, internet. Ajalehed, ajakirjad, raadio, televisioon, meediakanalite integratsioon. Teadlik infotarbimine ja -edastamine. Autoriõiguste kaitse.</p> <p>Põhimõisted: meedia, reklaam.</p>	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none"> • oskab leida teavet oma eesmärkide ja huvide tarbeks, sh kasutab indekseid, sõnastikke, otsingumootoreid ning entsüklopeediat; • oskab eristada fakti ja arvamust; • oskab oma teadmisi ja seisukohti esitada; • loob, kasutab ning jagab infot; • väärtustab teiste autorite ja enda tehtud tööd; • viitab teiste autorite loomingule; • Tunneb autorina vastutust oma teose eest, teadvustab autorikaitsega seonduvaid probleeme internetis; • tunneb interneti võimalusi, kasutamise ohtusid ja informatsioonilise enesemääramise võimalusi; • mõistab, et reklaami taga on müügiedu taotlus. 	
---	---	--	--

6. klassi lõpuks õpilane:

- teab ja väärtustab demokraatia põhimõtteid;
- mõistab, kuidas demokraatia põhimõtted saavad toimida koolis, märkab probleeme koolis, toetab oma käitumise ja osalemisega koolidemokraatiat;
- märkab ning arvestab erinevaid huve ja võimalusi ning on valmis koostööks ja kokkulepeteks, oskab otsida ja pakkuda abi probleemide lahendamisel;

- teab Eesti riigi valitsemise põhilisi institutsioone, kirjeldab nende ülesandeid (kohalik omavalitsus, Riigikogu, Vabariigi Valitsus, Vabariigi President, kohus) ning nimetab erinevaid riigijuhtimisega seotud ameteid/elukutseid;
- teab, mis on põhiseadus ja teised seadused, miks tuleb seadusi täita; teab, mis on lapse õigused ja vastutus;
- selgitab näidetega, mis on kodanikuühendus, kodanikualgatus ja vabatahtlik töö; põhjendab vabatahtliku töö vajalikkust ning pakub abi abivajajaile; tunneb ära ebaõigluse ja oskab sellele vastu seista;
- mõistab inimeste iseärasusi ning teab, et inimesed erinevad rahvuse, soo, vaimse ja füüsilise suutlikkuse ning vaadete ja usutunnistuste poolest; on salliv erinevuste suhtes ja valmis koostööks;
- toob näiteid ühiskonna toimimiseks ja arenguks vajalikest elukutsetest ja ettevõtetest ning väärtustab töötamist kui peamist elatusallikat, tunneb oma õigusi ja vastutust omanikuna ja tarbijana ning mõistab, miks erinevais ameteis töötamisel eeldatakse erinevaid teadmisi, oskusi ja isiksuseomadusi;
- oskab leida teavet oma eesmärkide ja huvide tarbeks ning seda kriitiliselt hinnata; esitab oma teadmisi ja seisukohti selgelt ja veenvalt ning suudab neid põhjendada; loob, kasutab ja jagab infot ning väärtustab enda ja teiste autorite tööd;
- teab, et tal on õigus saada abi, ning oskab leida abi ettetulevates elusituatsioonides.

9.KLASS

Teema, alateema ja tunnimaht	Õppesisu ja õppetegevus	Õpitulemused	Märkused
Meedia ja teave. 8 tundi	Õppesisu: Ajakirjanduse roll ühiskonnas: informeerimine, tähelepanu juhtimine probleemidele, avaliku arvamuse kujundamine, meelelahutus jne. Kommunikatsioonieetika, avaliku ja eraelu piir; suhtlemiskultuur. Turunduskommunikatsioon, selle funktsioon ja liigid: valimisreklaam, sotsiaalreklaam, kommertsreklaam jne. Meediamajanduse põhitõed (sisu ja reklaami vahetõed, tulud ja kulud)	Õpilane: 1. teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid: avalik arvamus, avalik elu, eraelu, ajakirjandusvabadus, ajakirjanduseetika, autoriõigus, reklaam ja plagiaat, sotsiaalsed erinevused, sotsiaalne kihistumine, sotsiaalne sidusus, sotsiaalne tõrjutus, identiteet, mitmekultuurilisus, avalik sektor, riigiasutus, avalik-õiguslik asutus, erasektor, eraettevõtte,	http://www.nationalities.ee http://www.ekn.ee http://www.maailmakool.ee http://www.ngo.ee http://www.e-koolikott.ee http://www.opik.ee http://www.eesti.ee http://www.minuraha.ee http://www.stat.ee http://www.tarbijakaitse.ee http://www.kuut.ee http://www.riigikogu.ee

	meedias). Autoriõigused ja –vastutus, teoste kasutamine: viitamine, tsiteerimine, üles- ja allalaadimine. Plagieerimine.	mittetulundussektor, sihtasutus, inimõigused, põhiõigused, sotsiaal-majanduslikud õigused, poliitilised õigused, kultuurilised õigused, sotsiaalse ettevõtluse ja vabatahtliku töö võimalusi;	http://www.president.ee http://www.toandjad.ee http://www.kohus.ee http://www.mil.ee http://www.meis.ee http://www.oiguskantsler.ee http://erakonnad.instituut.ee http://www.vvk.ee
Ühiskonna sotsiaalne struktuur. 6 tundi	Õppesisu: Sotsiaalsed rühmad ühiskonnas: soolised, ealised, rahvuslikud, usulised, varanduslikud, regionaalsed jm. Sotsiaalne õiglus ja võrdõiguslikkus. Solidaarsus.	2. orienteerub info-keskkonnas, suudab infot kriitiliselt hinnata ja kasutada;	
Ühiskonna institutsionaalne struktuur – avalik sektor, erasektor, kolmas sektor. 4 tundi	Õppesisu: Avalik sektor ja selle institutsioonid (riigiasutused, kohalik omavalitsus, avalik-õiguslikud asutused). Erasektor kui kasumile suunatud sektor. Kolmas sektor.	3. märkab probleeme, erinevusi sotsiaalsete rühmade vahel ja mõistab nende põhjusi;	
Ühiskonnaliikmete õigused. 4 tundi	Õppesisu: Inimõigused meie igapäevaelus, riigi ja üksikisiku roll nende tagamisel. Lapse õigused, kohustused ja vastutus.	4. mõistab ajakirjanduses käsitletavaid probleeme ning kultuuride erinevusi, oskab suhelda teiste kultuuride esindajatega;	
		5. kasutab lihtsamaid uurimismeetodeid probleemide kirjeldamiseks ja, et leida probleemidele lahendus;	
		6. tunneb ja austab autori õigusi ning vastutust; viitab ja tsiteerib nõuetekohaselt. Tunneb inimõigusi ja lastekaitse põhimõtteid, märkab nende rikkumist (sh vägivald, kuritarvitamine, inimkaubandus jm);	
		7. tunneb õiguste ja kohustuste, vabaduse ja vastutuse seost;	
		8. tunneb riske, oskab vältida ohtusid ja teab, kust otsida abi.	

<p>Demokraatia. 6 tundi</p>	<p>Õppesisu: Demokraatliku ja mitte-demokraatliku ühiskonna erinevused.</p> <p>Demokraatliku valitsemise põhijooned: võimuorganite valitavus ja aruandlus, võimude lahusus ja tasakaal.</p> <p>Õigusriik. Kodanikuvabadused ja – õigused.</p>		
<p>Eesti valitsemiskord. 12 tundi</p>	<p>Õppesisu: Põhiseadus. Põhiseaduslikud institutsioonid. Riigikogu koosseis ja ülesanded. Valitsuse moodustamine ja ülesanded. Vabariigi President. Kontrollorganid: õiguskantsler, riigikontroll. Kohus. Kohalik omavalitsus.</p> <p>Õigussüsteem: Eesti kohtusüsteem. Korrakohase kohtupidamise reeglid. Õigusaktide kasutamine. Alaealiste õiguslik vastutus.</p> <p>Erakonnad. Erakonna ülesanded demokraatlikus riigis. Eesti parlamendierakonnad.</p> <p>Kodakondsus. Eesti kodakondsuse saamise tingimused. Kodanikuõigused- ja kohustused. Euroopa Liidu liikmesriikide</p>	<p>Õpilane: 1. teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid demokraatia, autokraatia, totalitarism; võimude lahusus ja tasakaal, õigusriik, kodaniku-õigused, kodanikuvabadused, kodanikuühiskond, kodaniku-algatus;</p> <p>2. selgitab demokraatia põhimõtteid ning nende rakendamist riigivalitsemises; selgitab õigusriigi toimimise põhimõtteid;</p> <p>3. väärtustab demokraatlikke vabadusi ja tunneb demokraatlikus ühiskonnas kehtivaid reegleid (nt pluralismi, kaasamist, vähemusega arvestamist, igäühe võrdsust seaduse ees); käitub demokraatia põhimõtete järgi;</p>	

	<p>kodanikud, kodakondsuseta isikud ja kolmandate riikide kodanikud, nende õigused ja kohustused.</p> <p>Eesti Euroopa Liidu liikmena. Eesti rahvusvahelistes organisatsioonides.</p>	<p>4. oskab vahet teha demokraatial ja autokraatial, tunneb ja selgitab demokraatliku, autoritaarse ja totalitaarse ühiskonna põhijooni ja annab neile hinnangu;</p> <p>5. suhtleb riigi- ja omavalitsusasutustega, sh riigi- ja omavalitsusasutuste portaale kasutades;</p> <p>6. mõistab seaduste järgimise vajadust ja seaduste eiramise tagajärgi ning teab, kuhu oma õiguste kaitseks pöörduda;</p> <p>7. oskab leida vajalikku õigusakti, kasutada elektroonilist Riigi Teatajat (RT);</p> <p>8. teab peamisi rahvusvahelisi organisatsioone, mille liige Eesti on; teab Euroopa Liidu liikmelisusest tulenevaid õigusi, võimalusi ja kohustusi;</p> <p>9. selgitab valimiste üldiseid põhimõtteid, kujundab oma põhjendatud seisukoha valijana ning nimetab Eesti parlamendierakondi.</p>	
<p>Kodanikuühiskonna olemus ja põhijooned.</p> <p>5 tundi</p>	<p>Õppesisu:</p> <p>Kodanikuühiskonna olemus ja põhijooned. Vabaühendused ja MTÜd. Kirik ja usuühendused.</p>	<p>Õpilane:</p> <p>1. teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid kodanikuühiskond, vabaühendus, mittetulundusühing, kodanikuosalus, kodanikualgatus;</p>	

Kodanikuosalus ja kodanikualgatus. Kodaniku-ajakirjandus. 5 tundi	Õppesisu: Kodanikuosalus ja kodanikualgatus. Vabatahtlik tegevus, kaasatus ühendustesse ja organisatsioonidesse. Osalusvõimalused noortele. Õpilasomavalitsus ja õpilas-organisatsioonid. Noorteprojektid (Vaba-ühenduste koostöö ning partnerlus omavalituste ja riigiasutustega. Kaasav otsustamine. Ühise blogi pidamine).	2. mõistab kodaniku-ühiskonna ja vabatahtlike toimimise põhimõtteid ja eesmärke; 3. iseloomustab kodaniku-ühiskonna rolli demokraatia tagamisel; 4. oskab kasutada tegutsemisvõimalusi kodanikuühiskonnas; analüüsib probleeme ning pakub lahendusi; 5. algatab ja toetab koostööd ühiste eesmärkide püstitamisel ja elluviimisel.	
Käitumine kriisioludes. 6 tundi	Õppesisu: Käitumine kriisioludes: Noorte abitelefoniid.		
Turumajanduse põhijooned. 3 tundi	Õppesisu: Turumajanduse põhijooned. Nõudmine ja pakkumine. Konkurents.	Õpilane: 1. teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid turumajandus, turg ja turusuhted, nõudmine, pakkumine, konkurents, tootlikkus, kasum, riigieelarve, riiklikud ja kohalikud maksud, ühishüve, sotsiaalne turvalisus, vaesus, sotsiaalkindlustus, sotsiaaltoetus, tööturg, bruto- ja netopalk, laen, investering, tarbijakaitse; 2. tunneb erineva haridusega inimeste võimalusi tööturul; teab, mida tähendab olla omanik, ettevõtja, tööandja, töövõtja, töötu.	http://www.emta.ee http://www.fin.ee http://www.sm.ee
Riigi majanduses. roll 3 tundi	Õppesisu: Riigi roll majanduses: planeerimine ja regulatsioon.		
Tööturg. 4 tundi	Õppesisu: Tööturg. Tööturu mõiste. Tööandja ja töövõtja rollid töösuhetes. Tööõigus. Hõivepoliitika, tööturu meetmed tööandjatele ja tööotsijatele.		
Isiklik majanduslik	Õppesisu:		

toimetulek. 4 tund	Isiklik majanduslik toimetulek. Eesmärkide seadmine ja ressursside hindamine. Palk.		
------------------------------	--	--	--

Üheksanda klassi lõpuks õpilane:

- tunneb demokraatia toimimise põhimõtteid ning toob näiteid nende rakendamise kohta;
- toimib demokraatia põhimõtteid arvestades; on orienteeritud enesearendamisele;
- määratleb ja tunnetab end oma kogukonna ja Eesti ühiskonna liikmena;
- on valmis toimima vastutustundliku kodanikuna Eesti Vabariigis, Euroopa Liidus ning maailmas;
- tunneb ja järgib inimõigusi, märkab nende rikkumist ning tegutseb inimõiguste kaitsel;
- tunnustab erinevaid inimrühmi võrdselt väärtuslikuna ning käitub sallivalt;
- tunneb Eesti riigi põhiseadust ja ülesehitust ning halduskorraldust;
- oskab suhelda riigi- ja omavalitsusasutustega;
- oskab leida ja kasutada vajalikku õigusakti;
- järgib seadusi;
- kasutab kodanikuühiskonna tegutsemisvõimalusi;
- selgitab näidete kaudu vabaihenduste toimimise põhimõtteid ja eesmärke;
- tunneb Euroopa Liidu ülesehitust, väärtusi ning nimetab liikmesriike;
- nimetab rahvusvahelisi organisatsioone ja selgitab nende tegevuse eesmärke;
- selgitab tänapäeva turumajanduse põhimõtteid, üksikisiku, ettevõtja ja riigi rolli majanduses;
- mõistab riigi ja turu vahekorda, teab, mis on avalik ja erasektor;
- tunneb maksustamise eesmärke ning üksikisiku õigusi ja kohustusi seoses maksudega;
- hindab oma võimalusi, õigusi ning vastutust ettevõtjana ja tööturu osalisena;
- kavandab oma karjääri, teeb otsuseid enda suutlikkust ja ressursse adekvaatselt analüüsides ning tegevuse tagajärgi prognoosides;
- hindab ressursside piisavust ning tarbib säästlikult; tunneb oma õigusi ja vastutust tarbijana;
- analüüsib kriitiliselt infokeskkonda, arvestades autorikaitset;
- oskab leida vajalikku teavet ja vahendeid;
- kasutab lihtsamaid uurimismeetodeid;
- teab, mis on üleilmastumine ja toob näiteid üleilmastumise mõjudest majandusele, kultuurile, keskkonnale jne.